

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.30>**І. Макогін,**аспірантка кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ПІЗНАВАЛЬНА СЛІДЧА ДІЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ З НЕОБЕРЕЖНОСТІ

Сторона обвинувачення у кримінальному провадженні має не лише зібрати докази вини підозрюваної особи, а й вжити всіх належних заходів для їх перевірки та оцінки. Однією із таких слідчих (розшукових) дій є проведення слідчого експерименту.

Тактика проведення слідчого експерименту в ході розслідування вбивств, вчинених з необережності, має свої тактичні особливості, дослідження яких є метою даної статті. Слідчий, дізнавач та прокурор не завжди на практиці використовують можливості слідчого експерименту, доволі часто під час його проведення допускаються помилки, що в подальшому призводить до неможливості використання його результатів у суді.

Слід зважати на те, що під час проведення слідчого експерименту можуть бути встановлені не лише нові факти цього кримінального правопорушення, які цікавлять слідство, а й також встановлення місцезнаходження яких-небудь слідів злочину чи предметів, що можуть бути речовими доказами у провадженні.

Дослідженням та розробкою наукових основ слідчого експерименту зробили відомі науковці: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, О. М. Васильєв, Н. І. Гуковська, Ф. В. Глазирін, В. О. Конової, В. В. Тіщенко, В. С. Кузьмичов, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтєвський, В. М. Тертишник, В. Ю. Шепітько та багато інших. Однак, особливості

проведення слідчого експерименту під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 119 КК України, достатнім чином не розглянуті, хоча заслуговують на увагу, оскільки такі злочини доволі часто мають резонанс у суспільстві.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) визначення поняття слідчий експеримент не надає. Однак регламентує, що є його метою, так у ст. 240 КПК України визначено, що з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [1].

В. Ю. Шепітько вказує, що слідчий експеримент – це слідча дія, яка полягає в проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки і оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, які мають значення для розслідування кримінального провадження [2, с. 205].

Є. В. Пряхін, зазначає, що слідчий експеримент – слідча дія, яка проводиться шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань з метою перевірки і уточнення відомостей, що мають значення

для встановлення обставин кримінального провадження [3, с. 276].

Аналізуючи вказані дефініції можна визначити, слідчий експеримент є специфічною слідчою дією, а його суть полягає у відтворенні операцій, обстановки та інших обставин події кримінального правопорушення, шляхом виконання певних дослідницьких дій або/та випробувань, під час вчинення яких можуть бути перевірені й уточнені фактичні дані, що були одержані в результаті проведення інших слідчих (розшукових) дій, або доказів, що надані сторонами кримінального провадження.

Загалом можна виділити певні види слідчого експерименту, такі як: спостереження, сприйняття якого-небудь факту чи явища; здійснення певної конкретної дії; існування якого-небудь явища; з приводу з'ясування окремих деталей механізму події і процесу утворення слідів кримінального правопорушення.

Слід вказати, що умови слідчого експерименту визначається самим змістом доказу, що буде піддано перевірці. Мається на увазі, що при проведенні цієї дії мають бути створені аналогічні або ж максимально наближені умови до тих, в яких дійсно сталося кримінальне правопорушення, обставини якого перевіряються чи уточнюються.

Аналізуючи наукову літературу можна визначити ряд основних завдань, які виконує слідчий експеримент у провадженні:

- у першу чергу, це встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення;
- перевірка висунутих слідчих версій;
- виявлення причин і умов, які сприяли або перешкоджали вчиненню кримінального правопорушення;
- перевірка та уточнення фактичних даних, що були одержані за результатами проведених окремих слідчих дій;
- отримання нових доказів;
- встановлення, а також можливого усунення розбіжностей у пока-

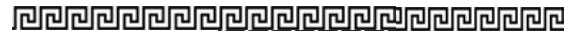
заннях підозрюваного, обвинуваченого, свідків чи потерпілих.

Порівнюючи слідчий експеримент з іншими слідчими (розшуковими) діями можна стверджувати, що вказана дія, як і кожна, має свої особливості. По-перше, перед проведенням слідчого експерименту має бути проведено іншу слідчу (розшукову) дію, оскільки слідчий експеримент перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з уже наявною у кримінальному провадженні інформацією. По-друге, проведення слідчого експерименту обумовлене наявністю слідчої версії, яка ставить під сумнів істинність якого-небудь факту. По-третє, для проведення слідчого експерименту необхідна досить велика підготовча робота, що спрямовується не тільки на організацію ходу проведення вказаної слідчої дії, а й на створення умов, що необхідні для її здійснення. Слідчий вимушений штучно створити обстановку, яка спонукатиме особу добровільно виконувати дії, що розкривають зміст відомої тільки їй інформації, у тому числі, про підготовку, вчинення та приховання злочинів, наявність попередньої злочинної змови тощо [4, с. 394].

У разі, якщо обстановка, де планується провести експериментальні дії, зазнала суттєвих змін, то вдаються до її реконструкції. Необхідно підкреслити, що вказаній дії необхідно надавати не всю обстановку, а окремі її елементи, що є важливими для дослідів. Також, під час перевірки необхідно ретельно слідкувати за тим, щоб дії допитаної особи були самостійними, а підказування та навідні запитання з боку інших учасників слідчої дії – повністю виключені.

Законом встановлено певні процесуальні правила проведення слідчого експерименту, порушення яких тягне за собою настання шкідливих наслідків:

- його проведення допускається лише за умови, що при цьому не принижуються честь, гідність осіб, що беруть у ньому участь, не ство-

рюється небезпека для їх здоров'я та життя;

– при його проведенні бажана присутність не менше двох понять;

– за необхідності у слідчому експерименті можуть брати участь свідки, потерпілі, підозрюваний, його захисник. Очевидці події, що перевіряється, запрошуються до участі в проведенні вказаної дії, щоб допомогти слідчому правильно відтворити обстановку події, вони також можуть давати свої пояснення про те як відбулася подія, її механізм. Він може повідомити слідчого про необхідність уточнення певних обставин та у спосіб, в який би це краще було зробити;

– до участі у даній слідчій (розшуковій) дії може бути запрошений спеціаліст, він допомагає визначити зміст і черговість дослідів, операцій, складає план експерименту, добирає інструменти й матеріали, бере участь у проведенні самих дослідів, застосовувати фото– та кінозйомку, або ж інші технічні засоби, висловлює свою думку щодо точності отриманих результатів;

– іноді, у необхідних, випадках, слідчий, прокурор проводить виміри та складає план, креслення, схеми, а також здійснює фотографування або/та відео зйомку;

– коли, за умови, слідчого експерименту необхідно проникнути до житла чи іншого володіння особи, то необхідно отримати згоду осіб, які проживають у ньому, або ж ухвалу слідчого судді на дозвіл здійснення дій на цих об'єктах.

Слідчий експеримент у досліджуваному виді кримінальних правопорушень має свою тактику проведення, яку за загальними вимогами та правилами криміналістичної тактики поділяють на три етапи, а саме: підготовчий, робочий та завершальний, а також, як уже зазначалося вище може бути проведений із підозрюваним, свідками, або іншими учасниками кримінального провадження.

У першу чергу, перед тим, як проводити такого роду слідчий експеримент, необхідна попередня підготовка, що складається з таких елементів:

– прийняття рішення про провадження слідчого експерименту;

– визначення цілей, мається на увазі, обставини, які можуть бути встановлені слідчим експериментом;

– визначення часу і місця проведення експерименту;

– забезпечення умов, максимально наближених до тієї обстановки, що перевіряється;

– добору учасників слідчого експерименту;

– підготовки об'єктів, необхідних для постановки дослідів;

– складання плану експерименту із забезпечення охорони місця його проведення [5, с. 305–306].

Таким чином, на початковому етапі слідчий має з'ясувати в особи, що підлягає участі у проведенні слідчого експерименту, чи бажає вона взяти в ньому участь. У разі, коли особа відмовляється від участі в даній слідчій (розшуковій) дії, слідчий відбирає в такої особи письмову заяву про її небажання. Коли, особа все ж таки виявила бажання взяти участь у його проведенні, то слідчий, прокурор, у першу чергу, повинен допитати її. Рекомендовано проводити окремий допит щодо питань, які підлягають перевірці. Таким чином, допит, що був проведений в службовому приміщенні, буде мати первинний статус. Після змодельювання слідчим обстановки на місці події, особу слід допитати про обставини подій, які їй відомі. Такий допит особи є основним, в результаті якого слідчий, прокурор, може встановити розбіжності в показаннях особи, даних до і на місці вчинення кримінального правопорушення, що є суттєвим для встановлення всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження. Перед початком слідчої (розшукової) дії, у разі, якщо при виконанні огляду обстановку місця події було зафіксо-

вано неповно, слідчому слід здійснити повторний або ж додатковий огляд, під час якого доцільно визначити можливі точки фото-, відеозйомки та необхідно перевірити, чи не зазнала обстановка місця події суттєвих змін. За будь-яких обставин, слідчому рекомендується попередньо відвідати місце (місцевість), де буде відбуватися слідча дія.

Для проведення слідчого експерименту із підозрюваним у досліджуваному кримінальному правопорушенні, а також отримання бажаного результату слід запросити обмежене коло осіб. Вказана рекомендація спрямована на те, щоб підозрюваний не «замкнувся» в собі та давав правдиві показання, які цікавлять слідчого.

Також, для проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, окрім підозрюваного та, у разі наявності, його захисника, необхідно запросити двох незацікавлених осіб – понятих, двох працівників оперативних підрозділів з метою дотримання умов безпеки слідчої (розшукової) дії, статиста (ів), спеціаліста-криміналіста, спеціаліста в галузі судової медицини, психолога.

Оскільки, у висновку судово-медичної експертизи повинні бути вказівки на механізм виникнення тілесних ушкоджень, то при встановленні неочевидного механізму їх заподіяння, що здійснюється за допомогою проведення слідчого експерименту, доцільно забезпечити участь судово-медичного експерта.

Слід зауважити, що під час проведення досліджуваної процесуальної дії, не можна використовувати справжню зброю (холодну чи вогнепальну), засоби, що мають господарське призначення (ножі, сокири, лопати).

Слідчий експеримент слід проводити на місці вчинення кримінального правопорушення, якщо не можливо встановити точний час, то хоча б приблизно у визначений, а також необхідно дотримуватися умов освітлення та звукових умов, що були у час, коли

настала кримінальна подія. У разі, коли необхідно перевірити показання кількох осіб на одному місці, то такі дії здійснюються окремо з кожною особою.

Після завершення підготовчого етапу, розпочинається другий – робочий етап слідчого експерименту. Він знаходить своє відображення у формі відтворення дій, обстановки та обставин події, а також, як правило, починається у кабінеті слідчого, де учасників слідчого експерименту запитують про їх бажання щодо участі в слідчому експерименті, зачитують та роз'яснюють права та їх обов'язки, а також зміст ст. 63 Конституції України, вказують на важливість даної слідчої (розшукової) дії.

У подальшому особа у формі вільної розповіді дає показання з приводу кримінальних подій та вказує, куди необхідно направитися учасникам експерименту для відтворення нею дій, обстановки та обставин кримінальної події. Особа, що бере участь в експерименті, має йти попереду всіх інших та самостійно вказувала шлях слідування, звертаючи при цьому увагу на орієнтири та особливості місцевості, а також місця, пов'язані з обставинами події. Після прибуття на місце події коментує зміни в обстановці. Необхідно вказати, що зміна обстановки на місці події є досить характерною для даного виду кримінального правопорушення, оскільки часто трапляються спроби надати потерпілому першу домедичну допомогу.

Слідчий може ставити особі запитання стосовно окремих аспектів і деталей обстановки на місці, конкретних предметів і їх зв'язку з обставинами розслідуваного злочину. Важливо, не лише детально опитувати особу на місці події, а й фіксувати реакцію такої особи, її жести, міміку, аналізувати надану інформацію, та у разі необхідності корегувати напрям дій. У даній ситуації, створити перелік конкретних питань не

можна через індивідуальність мети проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, або ж інші особливості обставин справи. Також важливо ставити запитання про суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, яка є головною при розслідуванні необережних вбивств. Слідчий, під час слідчого експерименту, має забезпечити застосування всіх допустимих методів пізнання: опитування, візуального спостереження, пошуку, експерименту. Однак, це не має призводити до знищення слідів кримінального правопорушення.

На думку Є. В. Пряхіна, що під час проведення слідчого експерименту із підозрюваним, який не пригадує своїх дій по вчиненню злочину, слідчому слід застосовувати тактичний прийом для отримання додаткової інформації, який ґрунтується на вченні психології про залежність спогадів від діяльності людини. Суть його полягає в тому, що особа на пропозицію слідчого відтворює намісці тільки те, що запам'ятала. У ході такого відтворення нерідко вдається настільки оживити пам'ять особи, що слідчий отримує дуже детальні відомості про, здавалося б, зовсім забуті факти. При цьому особа не тільки пригадує певні факти, але й коригує їх, відкидаючи все те, що не погоджується з реальною обстановкою, уточнює окремі відомості і дає обґрунтування тому, що повідомляла під час допиту [6, с. 96].

Не менш важливим є завершальний етап проведення слідчого експерименту – це етап фіксації його результатів. Експериментальні дії широко входять до слідчої практики, тому їх оформлення неминуче. Під час проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол слідчого експерименту, у який вносить усі проведені ним та іншими учасниками слідчої (розшукової) дії результати. У кінці протокол підписується всіма його учасниками, а також зазначаються заяви та зауваження, що поступили від його учасників.

Варто наголосити на тому, що досліджуваний слідчий експеримент повинен фіксуватися за допомогою фото-, аудіо-, графічних зображень, а також відеокамери, оскільки результати її можуть бути корисними для експертів під час проведення судової психологічної або комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, адже за допомогою відео перегляду експерти зможуть проаналізувати психологічну поведінку підозрюваного, його рухи та жестикуляцію, які можуть вплинути на результати експертизи, зокрема, для встановлення наявності чи відсутності у даної особи умислу, характер та спосіб нанесення ударів, механізм заподіяння ушкоджень чи інше. При здійсненні технічного документування необхідно дотримуватися певних правил, а саме спочатку необхідно зафіксувати загальну обстановку, а потім уже процес її реконструкції, відтворення дій, і в самому кінці – хід та результат дослідів.

Відповідно до ч. 4 ст. 240 КПК України проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода [1].

Тому слідчий зобов'язаний вживати заходів щодо забезпечення безпеки його учасників. Якщо слідчий буде володіти інформацією про можливий опір проведенню експерименту, намагання втекти, здійснення негативного впливу на свідків і потерпілих, то повинен вжити заходів щодо запобігання цим негативним чинникам.

Таким чином, слідчий експеримент проводиться на власний розсуд слідчого. Визнання необхідності проведення даної слідчої (розшукової) дії визначається не тільки обставинами справи, але й суб'єктивними чинниками. При проведенні такого експерименту, у розслідуваних кримінальних

правопорушення, потрібно виявити можливість або неможливість заподіяння ушкодження, наявного у померлого, в умовах конкретного місця злочину, тим знаряддям, маніпуляціями та способом, про які йдеться у показаннях злочинця або свідків.

Можна дійти висновку, що слідчий експеримент є важливою слідчою розшуковою дією при розслідуванні вбивств через необережність, оскільки при його проведенні можуть бути перевірені механізми заподіяння тілесних ушкоджень, суб'єктивна сторона злочину. У свою чергу це і стає підґрунтям розмежування даного злочину від умисних діянь.

У статті розглянуто одну із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, що проводяться на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 119 КК України. Проаналізовано наявні в юридичній літературі підходи до поняття слідчого експерименту як різновиду слідчої (розшукової) дії, її суть, а також різновиди.

Загалом, слідчий експеримент належить до найскладніших слідчих (розшукових) дій, при цьому при розслідуванні вбивств через необережність результати проведення останньої мають досить важливе, а часом вирішальне доказове значення, хоча й у криміналістичній літературі, де розглядалися питання з тактики проведення слідчого експерименту, не було рекомендацій щодо особливостей їх проведення при розслідуванні вбивства через необережність.

Проаналізувавши наукову літературу визначено основні завдання, що виконує слідчий експеримент, а також його особливості. Окрім того, згадано та наголошено на процесуальних правилах проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

Вказано, що слідчий експеримент у досліджуваних кримінальних про-

вадженнях має свою тактику проведення, яку за загальними вимогами криміналістичної тактики, поділяють на три етапи: підготовчий, робочий та завершальний, а також зазначено, що вказану дію може бути проведено із підозрюваним та свідками. Детально проаналізовано дії слідчого, прокурора на кожному із вищезазначених етапів.

Протокол слідчого експерименту – це один з найскладніших у загальній системі подібних документів, тому під час проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії бажано фіксувати її результати за допомогою відеозапису, оскільки це дозволяє під час судового розгляду побачити обставини, за яких проводилася вказана дія, також перевірити правильність фіксації такого процесу проведення і результатів відтворення обстановки, а також обставин події.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, слідчий експеримент, необережне вбивство, тактика, протокол.

Makogin I. Investigative experiment as a cognitive investigative action in the investigation of negligent homicide

The article examines one of the most common investigative (detective) actions conducted during the pre-trial investigation of criminal offenses under Article 119 of the Criminal Code of Ukraine. The author analyzes the approaches to the concept of investigative experiment as a type of investigative (detective) action available in the legal literature, its essence and also its types.

In general, an investigative experiment is one of the most complex investigative (detective) actions, and in the investigation of negligent homicide, the results of the latter are of important and sometimes decisive evidentiary value, although the forensic literature which deals

with the tactics of conducting an investigative experiment did not contain recommendations on the specifics of their conduct in the investigation of negligent homicide.

After analyzing the scientific literature, the author identifies the main tasks performed by the investigative experiment and its features. In addition, the author mentions and emphasizes the procedural rules for conducting this investigative (detective) action.

It is indicated that the investigative experiment in the criminal proceedings under study has its own tactics, which, according to the general requirements of forensic tactics, is divided into three stages: preparatory, working and final, and it is also noted that this action can be carried out with the suspect and witnesses. The author analyzes in detail the actions of the investigator and the prosecutor at each of the above stages.

The protocol of an investigative experiment is one of the most complex documents in the general system of such documents, and therefore, when conducting the said investigative (detective) action, it is advisable to record its results by means of video

recording, since this allows during the trial to see the circumstances under which the said action was carried out, and also to verify the correctness of recording such a process and the results of recreating the situation and the circumstances of the event.

Key words: investigative (detective) actions, investigative experiment, manslaughter, tactics, protocol.

Література

1. Кримінально процесуальний кодекс України від 13.06.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Шенітько В.Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник. Х. : Право, 2001. 554 с.

3. Авраменко О.В., Благута Р.І., Гуцуляк Ю.В. / Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк та інші; за заг. ред. Р.І. Благути та Є.В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

4. Салтевський М.В. Криміналістика. (в сучасному викладі) : підручник. Київ. Кондор. 2008. 588 с.

5. Біленчук П.Д. Криміналістика : підручник. / за ред. П.Д. Біленчука. Київ. Атіка. 2001. 544 с.

6. Пряхін Є.В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2011. 116 с.

